

BENCZE MÁTYÁS*

A kor színvonalán? – Az új büntetőeljárás kódex válasza a jelen kihívásaira

büntető eljárásjog – jogszociológia – intézményi struktúrák és a jog – a társadalmi változások kihívásai – a jogalkotás színvonala – tisztességes eljárás

A jelen írás műfaji szempontból leginkább egy műbírálatra hasonlít. Ez a sajátosság főként abban nyilvánul meg, hogy az értékelt „alkotás”, ebben az esetben a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (a továbbiakban: Be.) bizonyos részeit az egész törvényt igazoló célokkal és értékekkel egybevetve, ezekre tekintettel értékelem. Nem az egyes jogintézmények szisztematikus és főleg nem a törvény átfogó elemzésére vállalkozom, hanem csupán arra, hogy megmutassam, a törvényben szereplő adott intézmény, illetve az arra kialakított szabályozás elősegíti-e a modern büntetőeljárás igazoló elveinek érvényesülését. Amíg tehát a művészeti alkotások értékelésének mércéje az esztétikai értelemben vett „kvalitás”, addig a Be. vonatkozásában a helyes célok megvalósítására való képesség adja a kritika vezérfonalát.

A tanulmány abban is hasonlít egy műbírálatra, hogy bizonyos értelemben szubjektív: azoknak az intézményeknek a vizsgálatát emelem ki, melyekkel korábban már más összefüggésben foglalkoztam, így van konkrét elképzelésem arról, hogy miként működhetnének hatékonyan és az igazolást nyújtó céloknak megfelelően. Eközben természetesen szem előtt tartom, hogy a törvény egységet képez, az egyes intézményeket csak az egész törvényre tekintettel lehet adekvát módon értékelni.

A szubjektivitás ellenére van általánosítható elméleti tanulsága a fejtegetéseknek. A kritika a Be. egyes intézményeinek példáján keresztül arra is rávilágít, hogy milyen feltételek mellett lehet sikeres egy jogi szabályozás a 21. században. A lezajló

* Dr. Bencze Mátyás egyetemi tanár, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Jogbölcseleti és Jogszociológiai Tanszék, bencze.matyas@law.unideb.hu. A szerző ezúton mond köszönetet a tanulmány két anonim bírálójának értékes megjegyzéseikért, melyek hozzájárultak a tanulmány tartalmának kialakításához.

társadalmi változások mely aspektusaira érdemes figyelemmel lenni? Mennyire kell és lehet beépíteni a szabályozásba a technikai fejlődést, a szervezetszociológia és a viselkedéstudományok eredményeit? Úgy vélem, e kérdések középpontba állítása különbözteti meg írásomat a 2018. július 1-jén hatályba lépett Be.-t elemző, értékelő vagy éppen bíráló, eddig megjelent tanulmányoktól.¹ Ezek elsősorban a büntetőeljárásjog-tudomány keretei között maradtak, és nem emelték ki a fenti kérdések által megjelenített szélesebb, jogszociológiai aspektusokat.

A vizsgálódások egyik módszere a kritikai diszkurzuselemzés,² mivel a jogszabályi szöveg mögötti, több esetben nem is tudatosodó előfeltevéseket próbálom meg rekonstruálni, ezek helyességét pedig különböző empirikus kutatási eredmények és a gyakorlati tapasztalatok alapján értékelem, illetve fiktív példákon tesztelem. A törvény céljaira tekintettel történő értékelés ugyanakkor már normatív és internalista megközelítést képvisel, amely a jogdogmatikai tevékenység jellemzője.³ Ennek következtében nem marad meg a semleges, „külső” leírásnál, hatást kíván gyakorolni a jogalkotásra. A javaslataim nem állnak össze egy egységes elvi és dogmatikai rendszerré, azonban néhány felvetés – még ha provokatív is – talán hozzájárulhat egy jobban működő büntetőeljárás rendszer megalkotásához.

1. A törvény céljai

A Be. preambuluma részletesen kifejti, melyek azok a célok, melyeket a törvénynek meg kell valósítania:

„Az Országgyűlés a Büntető Törvénykönyv, illetve a nemzetközi jog által büntetendő bűncselekmények elkövetőinek a tisztességes eljáráshoz való alapvető jog érvényesülését biztosító, hatékony és észszerű határidőn belül lefolytatott eljárásban történő felelősségre vonása céljából, szem előtt tartva az igazság megállapításának igényét, különös hangsúlyt fektetve a bűncselekmények sértetteinek fokozott védelmére, valamint jogaik érvényesítésére, a funkciómegosztáson és rendeltetésszerű joggyakorláson alapuló eljárások biztosítása érdekében, Magyarország nemzetközi jogi és európai uniós kötelezettségeinek figyelembevételével, az állam kizárólagos büntető hatalmának a büntetőeljáráson keresztül történő érvényesítése céljából a következő törvényt alkotja.”

A megfogalmazott célok maximálisan megfelelnek a jogállami elvárásoknak, és az egyes eljárási értékek sorrendje is tükrözi azt a felfogást, hogy a büntetőeljárás törvény legfontosabb és legáltalánosabb célja a társadalmi rendet, rendezettséget súlyosan sértő cselekmények elkövetőinek civilizált módon történő felelősségre vo-

¹ Az általam relevánsnak tartott írásokat a megfelelő helyen hivatkozom majd.

² Lásd BORONKAI Dóra: *Bevezetés a társalgáselemzésbe*. Ad Librum Kft., Budapest, 2009, 42–44.

³ Lásd BÓDIG Mátyás: A jogtudomány módszertani karaktere és a dogmatikai tudomány eszméje. In: Bódig Mátyás–Zódi Zsolt (szerk.): *A jogtudomány helye, szerepe és haszna. Tudomány módszertani és tudományelméleti írások*. Magyar Tudományos Akadémia Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézete – Opten Informatikai Kft., Budapest, 2016, 103.

nása. A „civilizált mód” általános követelménye a büntetőeljárásban a „tisztes eljárás” elveként jelenik meg: a büntetőeljárásnak tiszteletben kell tartani az emberi jogokat, azokat csak a legszükségesebb mértékben korlátozhatja, és módot kell adni a terheltnek az egyenrangú félként történő védekezéshez, de a sértett sem lehet csupán az eljárás „tárgya” („információforrás”). Nem véletlen, hogy a tisztes eljárás a preambulumban megnevezett legelső érték. Ebből következik, hogy a többi eljárási célnak valamilyen módon ennek az értéknek a szolgálatában kell állnia.

Ez vonatkozik az igazság megállapításának elvére is. A magyar eljárási rend a büntetőeljárás rezsimeknek abba a csoportjába tartozik, melyekben az állam büntető hatalmának igazolását részben az az ígéret adja, hogy „igazságot szolgáltat”: képes feltárni a valóságot a gyanú, illetve a vád tárgyává tett cselekménnyel kapcsolatban, ami garantálja a büntetőjogi felelősségre vonás hatékonyságát és igazságos mivoltát.⁴

Ugyanakkor, ha a büntetőeljárás legalapvetőbb céljának a társadalmi rendezettség fenntartását tekintjük,⁵ akkor önmagában nem problematikus, ha e magasabb rendű cél érdekében a törvény kivételeket állapít meg az igazság kiderítésének származékos feladata alól. Amint később látjuk majd, éppen egy olyan intézmény bevezetése lesz a törvény egyik legnagyobb horderejű változtatása (egyezség a bűnösség beismeréséről), melynek lényege, hogy az eljáró hatóságok bizonyos feltételek megléte esetén mellőzik az igazság feltárására vonatkozó bizonyítási eljárást, illetve a bizonyítási eljárás egyik kulcsfontosságú változása, hogy nem kell olyan tényekre bizonyítást lefolytatni, melyek valóságát a vádló, a terhelt és a védő az adott ügyben együttesen elfogadja [Be. 163. § (4) bek. c) pont]. Az „objektív valóság” kiderítési kötelezettségének elenyészését pótolhatja olyan előny, mely képes legalább ugyanolyan meggyőzően igazolni a büntetőeljárás fennálló rendjét.

Szintén kitűnik a megfogalmazott célok és a törvény szabályai közötti diszkrépancia akkor, amikor a preambulumban az állam kizárólagos büntető hatalmáról beszél. Abban a szűkebb értelemben természetesen kizárólagos az állam büntetőhatalma, hogy büntetőjogi szankciót a terhelttel szemben csak hatóság alkalmazhat. Viszont több ponton maga a Be. engedi meg a sértett vagy más személy számára a büntetőhatalom egészben vagy részben történő gyakorlását (magánvád, pótmagánvád, tetten ért elkövető elfogása, közvetítői eljárásban való részvétel).

E két ellentmondás valószínű magyarázata az, hogy a jogalkotó nem akart nyíltan szakítani a büntetőeljárás hagyományos – a szakma jelentős része és nagyobb nyilvánosság által evidenciaként kezelt – igazoló elveivel (az igazság kiderítésének kötelezettsége, az állam büntető monopóliuma), ugyanakkor felismerve ezen elvek kompromisszum nélküli alkalmazásának buktatóit (az ügyek befejezésének elhúzódása, gyakran felesleges, hosszan tartó, rengeteg energiát lekötő bizonyítási eljárások, sértetti jogok csorbulása stb.), „csendben” nagy jelentőségű reformo-

⁴ Lásd KADLÓT Erzsébet: A „vád igazsága”. In: Erdei Árpád (szerk.): *A büntető ítélet igazságtartalma*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 23–44.

⁵ Az „alapvető” és „származékos” büntetőeljárás célok meghatározása a hazai szakirodalom azon megállapításán nyugszik, mely szerint különbséget tehetünk a büntetőeljárás „társadalmi” és „jogi” céljai között. Lásd például KIRÁLY Tibor: *Büntetőeljárás jog*. Osiris, Budapest, 2008, 22–25; FANTOLY Zsannett–GÁCSI Anett Erzsébet: *Eljárási büntetőjog. Statikus rész*. Lurisperitus Bt., Szeged, 2013, 17–19.

kat vezetett be. Az így keletkezett ellentmondás azonban magában hordozza azt a veszélyt, hogy az eljáró hatóságok egy-egy jogértelmezési dilemma eldöntésekor a hagyományos, de valójában már nem minden vonatkozásban irányadó elveket tekintik a legfőbb támpontnak.

2. Az eljáró bíróságok

Csak üdvözölhető a jogalkotónak az a koncepciója, amely szakít a „bíró mindent tud” (bármilyen jogkérdés eldöntésében egyaránt kompetens) felfogással, és előírja, hogy bizonyos, a törvény által „gazdálkodással összefüggő kiemelt büncselekmény”-nek nevezett ügyeket első fokon is tanácsban kell tárgyalni, melynek egyik tagja egy törvényszéki gazdasági ügyszakos (gazdasági ügyszak hiányában polgári ügyszakos) bíró [Be. 13. § (3) bek.]. Álláspontom szerint az új kódex ezen rendelkezése szembenézést jelent azzal a realitással, hogy a bonyolult (általában gazdasági-pénzügyi tranzakciókon keresztül elkövetett) cselekmények kompetens megítéléséhez másfajta tudás is kell, mint amire a büntetőbírók hosszú idő óta „ki vannak képezve”. Egyre bonyolultabb és egyre specializáltabb világban élünk, ami tükröződik a bíróság elé kerülő ügyek jellegében is, ráadásul egyre több esetben kell a bíróságnak a döntő szót akár politikai téttel rendelkező ügyekben is kimondani.⁶

A modern igazságszolgáltatási struktúra kialakulásakor (a 19. században) egy-egy tipikus bírósági ügy megítéléséhez elegendő volt a megfelelő jogászi szakismeret és az általános élettapasztalat. Manapság viszont rendkívül sok olyan jogi probléma jut el a bíróságra, amely tényállásának megértéséhez vagy a felelősség megállapításához speciális (pl. közgazdasági, pénzügyi, számviteli, számítástechnikai) ismeret szükséges. A bírák ezekkel általában nem rendelkeznek, és korábban az eljárásjogunk sem ismerte azokat az intézményeket és eljárásokat, amelyek segíthetnék a bíró munkáját (a bíró, például kirendelhet szakértőt, azonban gyakran már a szakértőhöz intézendő kérdések feltételéhez is kellene a megfelelő – nem jogi – szaktudás).⁷ Az első fokon ítélező bírákra mindez óriási teherként nehezedett.

Idetartozó jogelméleti kérdés, hogy létezik-e egyáltalán „önmagában vett” jogi szaktudás. A legfontosabb jogszabályok természetes módon mindig valamilyen jogon kívüli területre irányulnak (jogra alapvetően azért van szükség, mert valamilyen – természetszerűleg jogon kívüli – szabályozási igény merül fel). Ezeknek a területeknek megvan a maga belső logikája, esetleg rendszere, így az eligazodáshoz szükség van valamilyen speciális tudásra és tapasztalatra. A klasszikus büntetőjog esetében ez a terület a hétköznapi élet (lopást, testi sértést, garázdaságot – legalábbis „passzív alanyként” – szinte mindenki átélt már), ezért a hagyományos büntetőügyek elbírálása a büntetőjog ismeretén túl csupán élettapasztalatot és a józan ész használatát igényelte. Így a jog működtetésének fent említett szükséges

⁶ Lásd HIRSCHL, Ran: The Political Origins of the New Constitutionalism. *Indiana Journal of Global Legal Studies*, 2004/1, 71.

⁷ Bővebben lásd BENCZE Mátyás: A jogalkalmazási folyamat szociológiai vizsgálata. In: Bencze Mátyás–Vinnai Edina (szerk.): *Jogszociológiai előadások*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2012, 32.

összetevője (az adott terület sajátos viszonyainak, logikájának ismerete) nem vált nyilvánvalóvá. Egy üzleti tranzakció legalitásának elbírálásakor azonban már nem lehet pusztán a jogi szaktudásra és a „józan észre” támaszkodni. Ha nem ismerjük az ügyletek üzleti céljait, nagyon nehezen tudjuk értelmezni a jogszabályokat, melyeket a gazdasági életben jártas szakértők készítenek elő, és akik számára a háttértudás evidencia, melyet nem kell, és a tömörségre törekvés jegyében nem is szokás a törvényben részletezni.⁸

A gazdasági (polgári) ügyszakos bíró bevonása a nehéz gazdasági ügyek elbírálásába az első lépés a jó irányba. A büntetőügyek közötti ilyenfajta differenciálásra már régóta szükség lenne. Az a tény, hogy a súlyos testi sértés és a „tiltott piacbefolyás” (Btk. 411. §) egyaránt bűncselekmény – a fentiekben kifejtettek szerint – egyáltalán nem jelenti azt, hogy az utóbbi elbírálásához elegendő a büntetőjogi szaktudás. Azonban a gazdasági (polgári) ügyszakos bíró, még ha szélesebb rálátása is van a gazdasági háttérű ügyekre, mégiscsak „generalistának” tekinthető. A civilisztikai ügyszakban megjelenő gazdasági ügyek is rendkívül változatosak, így csak az ország legnagyobb létszámú bíróságain tapasztalható valamiféle szakosodás, mely elmélyültebb tudással jár együtt. A későbbi jogalkotás által ezért – a törvény alkalmazásának tapasztalataira tekintettel – megfontolandó lehet a „szakértő ülnök”⁹ intézményének bevezetése, aki a csak a jogban jártas bírák helyett meg tudja ítélni, hogy az adott ügyben valójában mely tények relevánsak és melyek az adott ügy tárgyát képező tevékenységi szféra legfontosabb sajátosságai. Egy ilyen változtatás eloszthatná azokat az aggályokat, amelyek az igazságügyi szakértőknek a büntetőeljárásban játszott szerepével kapcsolatosak. Elsősorban a büntetőjogi kerettényállások megvalósulásának eldöntésére hivatott szakértői vélemények azok, amelyek azzal a kritikával szembesülnek, hogy valójában jogértelmezési kérdésekben döntenek, elvonva ezzel a bíróság szerepét.¹⁰ Látni kell, hogy ezt a helyzetet a fentiekben bemutatott kényszer szüli (a büntetőbíróknak nincs jártassága¹¹ – többek között – a környezetvédelmi, pénzügyi, számviteli joghoz kapcsolódó értelmezési kérdések eldöntésében).

Amennyiben a bíróságra érkező ügyek ilyen kompetenciákat igényelnek, akkor a szakértők igénybevitelére szükség van. A bírói jogokkal és kötelezettséggel rendelkező „szakértő ülnökök” bevonása a teljes bírósági döntési folyamatba legitimálná a helyzetüket, és szakmailag is sokkal hatékonyabban tudnának együtt dolgozni a

⁸ Jó példa erre a korábbi Ptk.-ban (1959. évi IV. tv.) szereplő „önálló zálogjog” intézménye, melynek célját szinte lehetetlen megérteni pusztán a jogi szabályozás szövegéből a banki hitelezési gyakorlat ismerete nélkül [lásd a törvényi definíciót: 1959. évi IV. tv. 69. § (1) „Zálogjog az alapul szolgáló követelés nélkül vagy annak megszüntetésével is alapítható”].

⁹ Lásd VIDA József: A laikus ítélkezésben rejlő garanciák ...avagy a laikus bírósághoz szabályozási reformja a készülő új büntetőeljárás kódex koncepciójában (<https://jogaszvilag.hu/szakma/a-laikus-itelkezesben-rejlo-garanciak/>).

¹⁰ Lásd BÁKONYI Mária: A szakvélemény szabályozása az új büntetőeljárás törvényben. *Büntetőjogi Szemle*, 2018/1, 9–11.

¹¹ Szándékosan használok a „jártasság” kifejezést a „szaktudás” helyett. Utóbbi megszerzhető akár egy szakjogász kurzuson, akár egy újabb felsőfokú oklevelet adó képzésben. Az így megszerzett tudás használatához azonban szükség van gyakorlati tapasztalatra is. Ezt fejezi ki a „jártasság” kategóriája.

szakbíróval,¹² nem volna továbbá szükség a jelenlegi bonyolult, nehézkes és rugalmatlan kirendelési eljárásra. Az eljárásban részt vevő szakértő ülnök ugyanolyan jogkörökkel rendelkezne, mint a bíró, így a tárgyalás sokkal lényegre törőbb, koncentráltabb lehetne és kevesebb lenne a veszélye a félreértéseknek.

A hatályos Be. a kötelező tanácsban történő eljárásra vonatkozó rendelkezését érheti az a kritika is, hogy az csupán egy zárt ügykörre vonatkozik, nem bővíthető, továbbá formálisan határozza meg az idetartozó bűncselekményeket, és érzéketlen az ügyek egyedi jellegére (a zárt körbe tartozó bűncselekmények között is lehetnek nagyon egyszerűek, illetve a körön kívüli bűncselekmények is lehetnek roppant bonyolultak). A magam részéről itt inkább egy észszerű kompromisszumot látok: a taxatív felsorolás egyértelművé teszi, hogy mikor kell tanácsban eljárni és gazdasági ügyszakos bírót bevonni. Ezek a tipikusan bonyolult és nagy horderejű esetek, még akkor is, ha a jogélet természetéből fakadóan bizonyos esetek valamilyen irányban „kilóghatnak” ebből a sorból. Jogszabályi szinten lehetetlen a jövőre nézve precízen körülírni, hogy mely esetek minősülnek bonyolultnak,¹³ és annak is meg kellene lennie a veszélyei, ha a törvény az ügyet megkapó bíróra ruházná a döntési jogot gazdasági (polgári) ügyszakos bíró bevonásáról.

Épp ezért bírálható a törvénynek az a megoldása, mely általános szabályként megengedi az első fokon eljáró egyesbíró számára az ügy három szakbíróból álló tanács elé utalását, „ha ezt az ügy bonyolultságára, az eljárás ügyiratainak terjedelmére, a büntetőeljárásban részt vevő személyek számára tekintettel vagy egyéb okból szükségesnek tartja” (Be. 496. §). E rendelkezés érvényesülése ugyanis nem pusztán a bírónak az adott ügyre vonatkozó mérlegelésétől függ. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a tényt, hogy a bírák nem „magányosan”, hanem egy szervezetrendszer keretében tevékenykednek. A szervezeteknek pedig – természetesen nem függetlenül a tagok és főleg a vezetők céljaitól, attitűdjeitől – sajátos érdekei vannak és külön „kultúrájuk” alakulhat ki, melyek erős befolyást gyakorolnak a szervezet működésére.¹⁴

A hazai bírói szervezet adminisztratív vezetésének talán legfontosabb célja az eljárások gyorsítása, az ügyhátralék csökkentése.¹⁵ Ehhez és természetesen a bírók és más bírósági dolgozók munkájának előzetes megtervezése (ügyelosztási rend kialakítása, ügyeleti rendszer megszervezése stb.) szükséges. Az előre megtervezett rendet a gyakori hármastanács elé utalás felboríthatja. A bíró egyéni döntése tehát súlyosan érinthet munkaszervezési kérdéseket, így a minimum, ami elmondható,

¹² Szakértő ülnökök egy területen a jelenlegi büntetőeljárási rendszerben is léteznek: a fiatalokú vádlottak ügyében az ülnökök csak gyakorló vagy volt pedagógusok, pszichológusok, illetve ifjúságvédelmi szakemberek lehetnek. Empirikus kutatás tárgya lehet, hogy a szakbírók mennyire vették vagy veszik figyelembe meglátásaikat, az ülnökök tapasztalata tükröződik-e az ítéletekben vagy a visszaesői arányokban.

¹³ Lásd GYÖRFI Tamás: A szabály alapú döntéshozatal melletti érvek. In: Szabó Miklós (szerk.): *Regula iuris: Szabály és/vagy norma a jogelméletben*. Bíbor, Miskolc, 2004, 109–124.

¹⁴ Lásd MERTON, Robert K.: *Társadalomelmélet és társadalmi struktúra*. Gondolat, Budapest, 1980, 458–457.

¹⁵ Ez szerepel első helyen az OBH elnökének stratégiájában (<https://birosag.hu/obh/strategia>) és más nyilatkozatokból is ez tükröződik (https://nepszava.hu/1061270_zero-tolerancia-johet-a-birosagi-ugyek-halogatas-ellen).

hogy a bírósági vezetők (akiktől a bírók szakmai karrierje jelentős mértékben függ,) ¹⁶ nem bátorítanak a hármastanács elé utalásokat. Másfelől a bíróságokon is fontosak a kollegiális kapcsolatok, melyeknek nem használna, ha egyes bíróknak az eredetileg másokra osztott ügyekből is készülni kellene.

Ezen okok következtében elég csekély az esély arra, hogy a papíron ugyan létező lehetőség realizálódna. ¹⁷ A bíróra ható intézményi nyomás éppen ez ellen hat. Mindez azért problematikus, mert a tanácsban történő tárgyalásnak sokkal több ügyben lenne létjogosultsága. Máshol már megírtam, hogy a magyar büntetőeljárási rendszernek van egy tarthatatlan axiómája: az elsőfokú bíróság fő szabály szerint csupán egy szakk bírót tesz felelőssé az ügy teljes elintézéséért. ¹⁸ Holott, ha átgondoljuk, az első fokon tárgyaló bíró feladata a legnehezebb, neki kell a tényállást feltárnia, egyúttal ügyelni az eljárási szabályok betartására, megtervezni a tárgyalás(ok) menetét, kihallgatni a vádlottat, tanúkat, ügyelni a tárgyalás rendjére, értelmezni a vonatkozó jogszabályokat, ellenőrizni az ügyészi minősítést stb. A helyzet mégis az, hogy ezt a bonyolult, összetett feladatot egyetlen – a bírói előmenetel rendszerének következtében – gyakran (főleg a járásbírói első fokon) kevés tapasztalattal rendelkező bíró végzi, míg a fellebbezést, melyet benyújtottak az ítélete ellen, egy három tapasztalt szakk bíróból álló tanács bírálja el.

Bár a fellebbezések elbírálása szintén rendkívül alapos és körültekintő jogi munkát igényel, megfontolásra érdemes, hogy az elsőfokú bíróságok háromfős tanácsban járassanak el, esetleg azon az áron is, hogy a fellebbezési tanácsok, illetve a tanácsban részt vevők számát csökkentenék le. (Aki belülről ismeri a bíróságok működését, tudja, hogy a háromfős fellebbezési tanácsban az elnök és az előadó bíró mellett harmadik bíró érdemi részvétele a döntés meghozatalában általában korlátozott.) Az elsőfokú eljárás fentebb említett sajátosságai miatt azonban éppen az alacsonyabb szinten eljáró egyes bírónak kell párhuzamosan több dologra koncentrálnia, míg a másod-, harmadfokú elbírálás kevésbé energiaigényes, a fellebbezés iránya bizonyos esetkörben immár a törvény által rögzítetten kijelöli a vizsgálódások fókuszát is [Be 590. § (3) bek.].

A jogorvoslati rendszer egyik igazoló elve, hogy több bíró látja és ítéli meg ugyanazt az ügyet, így csökken a hibázás esélye. Ebből azonban egyáltalán nem következik az, hogy ennek a „több bíró”-nak a fellebbezési tanácsban kell helyet foglalnia. Sőt a fenti érvek alapján célszerűbb lenne, és a tisztességes eljárást is jobban szolgálná, ha első fokon járna el a tanácsban a bíróság (így a munkateher is megoszlaná)

¹⁶ Lásd BENCZE Máttyás–BADÓ Attila: A magyar bírósági rendszer hatékonyságát és az ítélezés színvonalát befolyásoló strukturális és személyi feltételek. In: Jakab András–Gajdoschek György (szerk.): *A magyar jogrendszer állapota*. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, Budapest, 2016, 415–441.

¹⁷ Szimptomatikus, hogy az általam tanulmányozott büntető eljárásjogi szakkönyvek közül csupán az egyik tett arról említést, hogy a „tanács elé utalás” intézményét a gyakorlatban csupán elvétve alkalmazzák. Lásd FENYVESI Csaba–HERKE Csongor–TREMEL Flórián: *Új magyar büntetőeljárás*. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2004, 455. A többiben a szerzők pusztán ismertették az intézmény dogmatikai hátterét és alkalmazásának feltételeit.

¹⁸ A jogorvoslati rendszerről, a bírói tanácsok összetételéről és a bírói karrierrendszerről írottak egy korábbi cikkem gondolatait tükrözik. Lásd BENCZE Máttyás: A bírósági rendszer átalakításának értékelése. *MTA Law Working Papers*, 2014/41 (https://jog.tk.mta.hu/uploads/files/mtalwp/2014_41_Bencze.pdf), 5–9.

közöttük, és kisebb lenne az esélye annak, hogy az ítélkező tanács valamit „elnezzen”). Másod- és harmadfokon viszont elég lenne egy vagy két bíró is a döntések felülvizsgálatához. Kisebb létszámú felsőbbbírói kar a jog egységesítését is hatékonyabban tudná ellátni.¹⁹

Mindezzel összekapcsolódik a bírák karrierrendszerének kérdése, melyet nyilván nem a büntetőeljárás törvényben kell szabályozni. Azonban a bírák jogállását szabályozó törvényben lehetne olyan irányú módosítást végrehajtani, mely biztosítaná azt, hogy az első fokon ítélkező és nagyon fontos szakmai munkát végző bírák ne kizárólag a felsőbb bíróságokra való kerülésben lássák az előmenetel lehetőségét, hanem azonos szinten maradva, de mind fizetésben, mind presztízsből elérhessék akár a kúriai bírói rangot.

A bírák jelenlegi karrierlehetőségei ugyanis kimondatlanul, de egyértelműen arra ösztönzik a jó képességű és ambiciózus bírókat, hogy a bírósági hierarchia minél magasabb fokára jussanak (a bírói munkával töltött idő mellett a magasabb bírói fórumokra történő beosztás is magasabb illetményt eredményez). Ez a természetes törekvés azonban azzal a negatív következménnyel jár, hogy a bírói munka frontvonalában, az elsőfokú bíróságokon (különösen a járásbíróóságokon) igen jelentős arányban rövid gyakorlattal rendelkező bírók ítélkeznek,²⁰ akiknek tipikusan egyedül kell megküzdeni a fent vázolt feladattal. Ehhez képest a felsőbb szinteken dolgozó bíráknak már jóval kevesebb feladatuk van a bizonyítással és a pervezetéssel, tulajdonképpen az elsőfokú bíró munkájának ellenőrzését végzik.

Erre a problémára részben megoldást jelentene, ha a bírói reputációt nem kizárólag a magasabb ítélkezési szintre lépés jelentené, hanem mind címben, mind anyagiilag elismernék annak a munkáját, aki egész karrierje során az első fokon (akár a legalacsonyabb szinten) tárgyal, de ott kiválóan látja el feladatait.²¹ Nyilvánvaló, hogy aki a tényállás felderítésében a bizonyítás lefolytatásában kiemelkedő teljesítményt nyújt, arra a rendszernek első fokon van szüksége.

Az eljáró bíróságok témaköréhez tartozik még a laikus bírászkodás visszaszorítása,²² melyre a törvény miniszteri indokolása szerint azért került sor, mert „az ülönkrendszer nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket”.²³ Vannak, akik a néprésztétel

¹⁹ Ez a létszámcsökkenés nem vonatkozna a Kúriára, amely szerv unikális jellege és felelőssége folytán igényeli, hogy az oda felfutó érdemi jogkérdést több bíró vitassa meg, és „kollektív bölcsesség” révén alakítsa ki a végleges döntést.

²⁰ Ez az arány 2012-ben 50% körül mozgott (http://birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/obh/elnokebeszamolok/obhe_beszamolo_2012_ifelev_teljes.pdf). Sajnos, az utóbbi években nem tettek közzé olyan adatot, amely az elsőfokú bírák gyakorlati tapasztalatait mutatná, de azt tudjuk, hogy 2017-ben az összes bíró közel 30%-a 10 évnél kevesebb időt töltött bírói munkával (https://birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/obh/elnokebeszamolok/beszamolo_online_181541.pdf).

²¹ Kiváló munkavégzés esetén jelenleg is van ugyan lehetőség címzetes törvényszéki, táblabíró vagy kúriai bíró cím adományozására úgy, hogy közben a bíró az alacsonyabb szintű bíróságon marad, de ily módon a „megadományozott” csupán egy szintet „ugorhat” (2011. évi CLXII. tv. 174. §).

²² Csupán a fiatalokkal szembeni és a katonai büntetőeljárás körében maradt meg [Be. 680. § (2) bek. és 698. § (1) bek. a) pont].

²³ T/13972. számú törvényjavaslat a büntetőeljárásról, 332.

kontrollfunkciójának teljes megszűnése miatt aggódnak,²⁴ azonban be kell látnunk, hogy a laikus bírászkodás eddigi formája már jó ideje semmilyen érdemi kontrollfunkciót nem töltött be a bírói hatalom vonatkozásában.²⁵ A működésük csupán formális volt, a szakbírók – kevés kivétellel – nem kezelték egyenrangú partnerként a laikus ülnököket, és azok sem tudtak hatékonyan közreműködni az eljárásban.

Mindebből a jogalkotó azt a következtetést vonta le, hogy magára a laikus bírászkodás intézményére nincsen szükség, amit súlyos félreértésnek tartok. Az ülnöki rendszer közelmúltig létező megoldásával szemben valóban komoly kifogások hozhatók fel, sőt az is elmondható, hogy abban a formában értelmetlen lett volna a fenntartása. Ennek az oka azonban – többek közt – az volt, hogy az ülnöki tisztségre való jelentkezés önkéntes alapon történt, és általában nem a legaktívabb korosztály számára volt ez a munka vonzó. További strukturális probléma, hogy az ülnök tárgyalásra történő beosztása (és így a keresete is) a bíróság elnökétől függ.²⁶ Így az ülnököknek „megérte” követni a passzivitás mintáját, ha az aktív véleménycseréhez nem szokott szakbíróval szemben ellenvéleménynek adott volna hangot, azzal kockáztatta volna további foglalkoztatását is (a bíró kérésére máskor nem osztják be hozzá).

Világos, hogy ilyen feltételek mellett nem nyilvánultak meg a laikus bírászkodás előnyei, melyek azonban számosak. Az igazságszolgáltatás demokratikus jellegét erősítő kontrollfunkció mellett még további érvek sora említhető. Napjaink egyik központi kérdése, hogy miként lehet biztosítani a bíróságok személyi reprezentativitását, azaz a társadalom diverzitásának megjelenítését a bírói karban.²⁷ E mögött részben az a jogszociológiai belátás húzódik meg, hogy – akár a jog által biztosított, akár a jog alkalmankénti bizonytalanságából fakadó – diszkréció gyakorlásakor a bíró nem „jogot alkalmaz”, hanem valódi döntést hoz (fennálló lehetőségek közül választ), és döntését erőteljesen befolyásolja a társadalmi helyzetével összefüggő perspektívája.²⁸ Ha csak a hasonló módon szocializálódott és nagyjából hasonló társadalmi helyzetű szakbírók perspektívája jelenik meg, akkor számos legitim nézőpont kiszorul az ítélkezésből. Másrészt a bíróság reprezentativitása önmagában növelheti a bíróságok felé irányuló bizalom szintjét. Ez a jogos társadalmi igény a laikus bíróságokon keresztül csatornázható be a legkisebb ráfordítással a bírósági rendszerbe.

A laikus részvétel melletti, a fentihez hasonló indok a „multiplikátor hatás”: a bírósági eljárásban részt vevő laikusok beláthatnak a bíróság tényleges működésébe, és nem – a szóbeszéd természetéből fakadóan általában negatív töltetű – pletykákból, rémhírekből szerzik az információikat. Tapasztalataikat megoszthatják rokonaikkal, ismerőseikkel, így ők is hiteles forrásból tájékozódhatnak, mely növeli a működés átláthatóságát, és szintén erősítheti a bíróságok iránti bizalmat.²⁹

²⁴ Lásd HACK Péter–HORVÁTH Georgina: A büntetőeljárásról szóló új törvényről. *Jogtudományi Közlöny*, 2018/6, 302–303.

²⁵ Lásd BADÓ Attila–BÓKA János: *Európa kapujában*. Bíbor, Miskolc, 2002, 183–185.

²⁶ Erre a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény 218. § (2) bekezdése ad lehetőséget.

²⁷ Lásd Turenne, Sophie (szerk.): *Fair Reflection of Society in Judicial Systems – A Comparative Study*. Springer, Heidelberg, 2015, 235.

²⁸ Lásd BENCZE (2012): i. m., 27–31.

²⁹ Lásd BADÓ Attila: *A bírói függetlenség egyes garanciális elemeinek összehasonlító vizsgálata*. Akadémiai doktori értekezés, Szeged, 2017, 105.

Távolról sem mondhatjuk, hogy egy ilyen erősítésre ne lenne szüksége a hazai igazságszolgáltatásnak: a World Economic Forum mérvadó éves felmérései alapján az üzleti szereplők véleménye a bírói függetlenséget illetően az elmúlt tíz évben a hétfokozatú skálán – enyhe hullámszámot követően – 4,3 pontról (2008/09) 3,2 pontra (2017/18) esett vissza (ezzel a vizsgált országok közötti rangsorban az 55. helyről a 101. helyre kerültünk).³⁰ A bírói és bírósági függetlenségre vonatkozó lakossági vélemény sem pozitív: az Európai Bizottság 2018. évi „Igazságszolgáltatási eredményjelző táblája” szerint az uniós országok között a 18. helyen állunk (az utóbbi három évben enyhén romló tendenciával).³¹

Vannak azonban más jellegű előnyei is a laikus bíraskodásnak. A politikusok, akik nyilatkozatok útján támadást akarnak indítani a bíróságok ellen egy-egy döntés kapcsán (főként a felmentéseket vagy a „túl enyhe” büntetéseket kifogásolva),³² kihasználhatják azt a helyzetet, hogy jelenleg – már első fokon is – egy „jogász elit” ítélkezik, de facto kizárva a laikus elemet. Így a politikai indíttatású támadások kimondatlan háttérigazolása lehet, hogy a bíróságok nem hallják meg a „nép hangját”. Lényegesen nehezebb lenne „fogást találni” a bíróságokon (és könnyebb lenne visszautasítani a szakmailag alaptalan vádakot is), ha a nem jogászok hatékony módon vennének részt az igazságszolgáltatásban.

A laikus részvétel természetesen nem csupán a politikai célú bírálatok ellen védhet, hanem érdemében is segítheti a bíraskodást. A hétköznapi igazságérzet szakbírói kontroll melletti beáramlása az ítélkezésbe elősegítheti a jogfejlődést, vagy akár jogalkotást is kikényszeríthet, ha egy jogszabályt vagy a rögzült bírói gyakorlatot túlhaladta az idő.³³

Végül, az első fokon eljáró szakbíró fent említett túlterheltségét is csökkentené, ha a ténymegállapítás körében mások is segítenék a munkáját. Annál is inkább rá lenne szorulva ilyen segítségre, mivel a jogászképzésben tipikusan nem tanítják a ténymegállapítás szakmai fogásait, és erre a bíróvá válás folyamatában sem fordí-

³⁰ <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-index-2017-2018/>.

³¹ https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/justice_scoreboard_2018_en.pdf.

³² Ilyen jellegű támadásként értékelhető például a „Cozma-gyilkosság” miatti elsőfokú ítélettel kapcsolatban Navracsics Tibor, igazságügyért is felelős miniszternek a Kúria elnökéhez írt levele, amelyben kifogásolta a „túlzottan enyhe” büntető ítélkezési gyakorlatot (ataszjelenti.blog.hu/2012/05/17/navracsics_tibor_levelet_megirta), de hasonló jellegű Rogán Antal elhíresült Facebook-posztja Eva Rezesova házi őrizetének ügyében (<https://24.hu/belfold/2013/12/03/rogan-bepoccent-rezesova-luxusbortone-miatt/>). Később Gulyás Gergely fideszes képviselő nyilatkozta a Biszku-per kapcsán: „a sortűzperben hozott, nem súlyos és nem állampárti vezetőt érintő ítélettel eltekintve a kommunista diktatúra által elkövetett tömeggyilkosságok teljes egészében büntetlenek maradtak” (magyarhirnap.hu/cikk/27155/Biszkunak_jogilag_is_felelnie_kellene_a_tetteiert). Legutóbb pedig Németh Szilárd, a nagyobbik kormánypárt alelnöke jelentette ki, hogy az ún. Hagyó-ügyben és a vörösiszap-katasztrófa ügyében hozott, szerinte az emberek többségét felháborító ítéletek miatt érvényt kell szerezni az elszámoltathatóság követelményének (444.hu/2016/01/31/nemeth-szilard-elszamoltatna-a-birosagokat).

³³ Zenon Bankowski példája erre az, amikor az esküdtzések a motorizáció „hőskorában” nem voltak hajlandók emberölés miatt elítélni azokat a vádlottakat, akik gondatlan járművezetésük miatt okoztak halálos balesetet (nem volt más bűncselekmény, amely miatt lehetett vádat emelni ebben az időben). Ez rákényszerítette a törvényhozást arra, hogy alkossa meg a „halálos közúti baleset okozása” nevű bűncselekményt. Lásd BANKOWSKI, Zenon: In the Judgement Space: The Judge and the Anxiety of the Encounter. In: Bankowski, Zenon–MacLean, James: *The Universal and the Particular in Legal Reasoning*. Ashgate, Aldershot, 2006, 39.

tanak jelenleg kiemelt figyelmet. Ilyen jellegű szakismerete általában a laikusoknak sincs, azonban a tényállás megállapításának folyamatában vannak olyan mozzanatok, amelyeknek kifejezetten jót tenne, ha azokra nem csupán egy ember – szükség-szerűen véges és nem mindig megbízható – figyelme irányulna (például ilyen a tanúk, vádlottak szavahihetőségének ellenőrzése, mely az egyik legnehezebb feladat a tényállás megállapítása során).³⁴

A nemzetközi tapasztalatok azt mutatják, hogy a laikus bírászkodás a megfelelő struktúrában működtetve életképes. Jogi kultúránként változik, hogy miképp képes befogadni laikusokat az igazságszolgáltatás gépezete, azonban van példa arra, hogy a nálunk is működő (működött) „kevert” rendszerű laikus részvétel (amikor a szakbírók és a laikus bírák egy tanácsban eljárva döntenek) komolyabb problémák nélkül betölti feladatát a hozzánk hasonló jogi kultúrájú Németországban, ahol fel sem merül az ülnökbírászkodás megszüntetése vagy akár korlátozása.³⁵

Mindezekre tekintettel nem látszanak a kellő súlyú érvek az új Be. kodifikátorainak a laikus bírászkodás visszaszorítására irányuló törekvése mellett. Az ülnökökkel együtt történő bírászkodás kivételessé tételét legjobban talán az magyarázhatja, hogy a kodifikációban – az Igazságügyi Minisztérium apparátusa mellett – döntő szerepet játszó szakértői testületben csak gyakorlati és elméleti büntetőjogászok foglaltak helyet, az ülnökök nem kaptak részvételi lehetőséget.³⁶ Ezért nem csodálkozhatunk azon, hogy perspektívájuk egyoldalúan a jogászok szempontjait tükrözte, akik szocializációjukból és szakmai tapasztalatukból következően a büntetőeljárás előrevitele elengedhetetlen feltételének látják a szakmai képzettséget, melyet a laikus elem megjelenése csak hátráltat.

3. Egyezség a bűnösség beismeréséről

A Be. hatálybalépése óta még csak rövid idő telt el, mégis vannak már jelei annak, hogy a büntetőeljárásba új formában beépített konszenzuális elemek (egyezség a bűnösség beismeréséről közvetítői eljárás)³⁷ számottevő mértékben növelni fogják azoknak az ügyeknek az arányát, melyek bírósági tárgyalás tartása nélkül befejeződnek (ez a törvényhozó szándéka is).³⁸ A változtatás követ egy külföldön is (a kontinentális és a common law jogi kultúrában egyaránt) létező trendet, mely a bűnüldöző és az igazságszolgáltató hatóságok megnövekedett terheire reagál.³⁹ Kétségtelen előnye, hogy sok esetben a tárgyaláson már csupán a nyomozati eljárásban beszerzett bizonyítékok „felülhitelesítése” történt meg, az ügy végkimenetele

³⁴ Lásd SZABÓ Miklós: A jog alkalmazása. In: Szabó Miklós (szerk.): *Bevezetés a jog- és államtudományokba*. Bíbor, Miskolc, 1995, 138.

³⁵ BADÓ (2017): i. m., 128–134.

³⁶ Lásd „Készül az új Be.”, interjú dr. Miskolczi Barna miniszteri biztossal (<https://jogaszvilag.hu/szakma/keszul-az-uj-be/>).

³⁷ Be. 407–411. § és 412–415. §.

³⁸ T/13972. számú törvényjavaslat a büntetőeljárásról, 453–454.

³⁹ Lásd „The Disappearing Trial. Towards a Rights-based Approach to Trial Waiver Systems”, 23–34. <https://www.fairtrials.org/wp-content/uploads/2017/12/Report-The-Disappearing-Trial.pdf> (2018. 10. 26.).

az érintettek számára majdnem biztosra vehető volt. A garanciális szabályok miatt azonban a tárgyaláson meg kellett ismételni a nyomozás során felvett bizonyítást, amely nem nevezhető sem költség- sem pedig időhatékony eljárásnak, az ismétlés pedig bizonyos ügyekben újabb traumának tette ki a sértetteket és a tanúkat. Az ilyen eljárások továbbá a bíróság energiáit lekötötték, hátráltatva a nehezebb, a komoly előkészítést és alaposabb átgondolást igénylő esetek időszerű befejezését. A fellebbezések relatíve alacsony száma⁴⁰ is azt mutatja, hogy bizonyos esetkörben racionális lehet a tárgyalási szak elhagyása, amennyiben az állam büntető igénye maradéktalanul érvényesül, és a tisztességes eljárás követelménye sem sérül.

Azonban a büntetőeljárás konszenzuson alapuló lezárásának is lehetnek veszélyei, akár a tisztességes eljárás, akár a társadalmi igazságosság érvényesülésére nézve. A tisztességes eljárás oldaláról kutatások és jogvédő szervezetek tapasztalatai hívják fel arra a figyelmet, hogy a vádló és a terhelt (illetve védője) közötti „egyezkedés” sokszor egyoldalú és többször vezet ártatlanok elítéléséhez, mint azt feltételeznénk.⁴¹

Az új Be. egyik legjelentősebb újításában, az egyezsége irányuló eljárásban a terhelt önkéntes beismerő vallomása, mint az egyezés egyik alapfeltétele, első ránézésre elháríthatja az ilyen aggályokat. Valójában azonban a büntetőeljárásban – annak természetéből és strukturális jellemzőiből fakadóan – érvényesülhetnek olyan folyamatok, amelyek miatt a beismerő vallomások önkéntessége bizonyos esetekben kérdésessé válhat. A hazai és a külföldi szakirodalomban részletesen dokumentálták már azokat a körülményeket, amelyek akár ártatlan embereket is beismerő vallomásra ösztönözhetnek.⁴² Egy tényező, például, amely a beismerés felé tereli akár az ártatlan terheltet, hogy a nyilvános bírósági eljárás önmagában is rendkívül megterhelő, viszonylag hosszú ideig húzódik, de legfőképpen: bizonytalan kimenetelű. Korábbi kutatásaim azt mutatták ki, hogy a bűnösség kimondásához szükséges bizonyítottság szintje meglehetősen távol van a törvény által előírt „kétséget kizáróság” szintjétől. Kijelenthetjük, hogy a gyakorlatban elegendő, ha a bűnösség melletti bizonyítékok túlsúlyban vannak a terhelt ártatlansága mellettiekhez képest.⁴³ Egy ilyen helyzetben akár racionális döntés is lehet a védő részéről, ha a beismerésre ösztökéli a terheltet, mellyel legalább gyorsabban lezárul az eljárás.

⁴⁰ Az OBH elnökének közzétett beszámolója alapján 2017-ben járásbírói szinten a büntető ítéletek mindössze 22,4%-ával szemben nyújtottak be fellebbezést, míg törvényszéki első fokon (ahol a súlyosabb ügyek indulnak) ugyanezen mutató 49,2% volt (https://birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/obh/elnokei-beszamolok/beszamolo_online_181541.pdf), 24.

⁴¹ A „Fair Trials” nemzetközi jogvédő szervezet számításai szerint csak az Amerikai Egyesült Államokban hozzávetőleg 20 000 ténylegesen ártatlan személy volt 2017-ben börtönben vádalku keretében tett beismerő vallomása következtében. <https://www.fairtrials.org/wp-content/uploads/2017/04/The-Disappearing-Trial-Summary-Document-SF.pdf> (2018. 10. 26.).

⁴² Lásd RAKOFF, Jed S.: Why Innocent People Plead Guilty. *The New York Review of Books*, 2014/18. <https://www.nybooks.com/articles/2014/11/20/why-innocent-people-plead-guilty/> (2018. 10. 26.) és ELEK Balázs: A hamis beismerő vallomást eredményező befolyásolás a büntetőeljárásban. *Debreceni Jogi Műhely*, 2007/2. http://www.debrecenijogimuhely.hu/archivum/2_2007/a_hamis_beismero_vallomast_eredmenyezo_befolyasolas_a_buntetoeljarasban/ (2018. 10. 26.).

⁴³ Lásd BENCZE Máttyás: „Nincs füst, ahol nincsen tűz”. *Az ártatlanság vélelmének érvényesülése a magyar büntetőbírói gyakorlatában*. Gondolat, Budapest, 2016, 136–137.

Ráadásul az egyezségkötés két „erős” szereplőjének, az ügyésznek és a nyomozó hatóságnak, továbbá az egyezség jóváhagyásáról döntő bírónak egyaránt az az érdeke, hogy egyezség szülessen még azokban az esetekben is, amelyek egyébként „kétesélyesek” lennének a tárgyaláson. Sőt valójában éppen ezekben az ügyekben nőhet meg az esélye annak, hogy az eljáró szervek preferálják az egyezségkötést. Az eljárások időtartamának fokozatos növekedése,⁴⁴ az ügyek „halogatósa” elleni harc a bíróságon⁴⁵ és munkatakarékossági szempontok egyaránt arra készíthetik az ügyészt (illetve a nyomozó hatóságot) és a bírót, hogy a nehezebben bizonyítható eseteket zárják le egyszerűbb módon, mivel értelemszerűen ezek húzódnak inkább el.

Szintén a hamis beismerő vallomás megtételére készítheti a terheltet, ha több személlyel közösen elkövetett bűncselekmény (társtettség, bűnsegély, csoportos elkövetés stb.) a gyanúsítás tárgya, és a többi elkövetőnek valamilyen okból érdeke az egyezség megkötése a hatósággal (például így végrehajtható szabadságvesztéstől enyhébb büntetést kaphat). Ekkor az ártatlan terhelt is kerülhet olyan nyomás alá, amely hatására beismerő vallomást tesz.⁴⁶ A hatályos Be. nem egyértelmű abban a kérdésben, hogy lehet-e egyes terheltekkel elkülönítetten egyezséget kötni, ha a gyanúsítás tárgya egy együttesen megvalósított bűncselekmény. Bár a törvény nem kötelező erejű indokolása utal erre a lehetőségre,⁴⁷ mégsem tartom valószínűnek, hogy az ügyész ilyen esetekben partner lenne az egyezségkötésben, tekintettel a tárgyalási bizonyítás várható bonyodalmaira (milyen minőségben lenne kihallgatható az egyezséggel érintett terhelt, mi történik, ha a bizonyítási eljárás eredményeként változik a minősítés vagy bűncselekmény hiányát állapítja meg a bíróság?). Ha csupán az együttes egyezségkötést fogadja el az ügyész, a fent említett veszély sok ügyben felmerülhet.

A másik oldaláról megfogalmazott kritika a büntetőeljárás igazságosságigényével függ össze. A büntető felelősségre vonás több elvvel igazolható, melyek versengenek, illetve kiegészítik egymást (speciális és generális prevenció, a társadalom védelme, helyreállítás, megtorlás).⁴⁸ Abban azonban mindegyik elv képviselője egyetért, hogy az elkövetővel éreztetni kell, hogy az, amit elkövetett, morális értelemben vett „rossz”. Egyik büntetési cél megvalósítását sem szolgálja, ha a terhelt úgy érzi, valójában nem is kapott büntetést, inkább valamiféle „adót” kellett fizetnie egy bizonyos magatartása után. Az egyszeri, „megtévedt” elkövetők esetében természetesen bőven elég lehet a társadalmi rosszallás éreztetésére az egyezség révén kiszabott

⁴⁴ Lásd Bűnözés és igazságszolgáltatás. Legfőbb Ügyészség 2017 és 2018 (<http://ugyeszseg.hu/repository/mkudok264.pdf> és http://ugyeszseg.hu/repository/bunozes_es_igazsagszolgalattas_2008_2017.pdf). 2007-ben 545,8 napot vett igénybe egy átlagos büntetőeljárás lefolytatása, 10 évvel később pedig 629,6 napot (2015 óta, amikor 670 napot vett igénybe egy átlagos eljárás, viszont csökken az eljárások időtartama, valószínűleg nem függetlenül a regisztrált bűncselekmények számának az utóbbi 3 évben bekövetkezett jelentős csökkenésétől).

⁴⁵ Lásd a 16. lábjegyzetet.

⁴⁶ Egy külföldi (spanyol) esetre lásd „A deal you can't refuse. The troubling spread of plea-bargaining from America to the world” *The Economist*, 2017. november 9. <https://www.economist.com/international/2017/11/09/the-troubling-spread-of-plea-bargaining-from-america-to-the-world> (2018. 10. 26.).

⁴⁷ T/13972. számú törvényjavaslat a büntetőeljárásról, 477.

⁴⁸ Lásd BALOGH Ágnes–TÓTH Mihály: *Magyar Büntetőjog. Általános rész*. Osiris, Budapest, 2015, 250–263.

büntetés (és az azt megelőző büntetőeljárás). A notórius visszaesők azonban sokkal inkább tekinthetők „adónak” az egyezséggel elérhető kedvezőbb tartalmú büntetést, de talán ennél is fontosabb, hogy a külső szemlélő számára tűnhet úgy, hogy az eljárás célja az állam részéről az volt, hogy gyorsan, minél kisebb energiárfordítással lezárjon egy eljárást és nem az, hogy igazságot szolgáltatson. Nem lebecsülhető ugyanis a nyilvános tárgyalás tartásának szimbolikus jelentősége, amelynek során elvileg bárki tanúja lehet annak, amint az állam a sértett helyett és az egész közösség nevében vonja felelősségre az elkövetőt.

Nincs kétsésem afelől, hogy a nagy nyilvánosságot kapó, a szélesebb közönség kedélyét felborzoló ügyekben a fentiekre tekintettel az ügyész ragaszkodni fog a nyilvános tárgyaláshoz. A veszélyt inkább abban látom, hogy a helyi, csak kisebb közösséget felkavaró ügyekben kerül majd sor egyezség megkötésére – olyan esetekben is, ahol ezt az elkövető személye sem indokolná (például olyan elkövető esetében, aki a büntetést „adófizetesként” éli meg).

A szabályozás kapcsán abban látom a problémát, hogy túl sokat bíz az ügyész belátására, aki elsősorban jogi szakember, és nem arra van felkészítve, hogy döntsön abban a kérdésben, milyen várható hatással lesz a terhelte és a bűncselekménnyel érintett közösségre az egyezséggel elintézett eljárás. Itt is visszaköszön tehát a jogalkotó „jogászi” felfogása. Holott az, hogy mi fog történni az egyezségbe foglalt büntetés kiszabása után, már egyáltalán nem jogi kérdés.

Ezzel nem azt akarom mondani, hogy eleve elhibázott lenne a megegyezésen alapuló intézmények körének bővítése. Egyrészt arról van szó, hogy ezeket, különösen az egyezség megkötésére irányuló eljárást, nem a jogászok belügyévé kellett volna tenni, mivel így akarva-akaratlanul is a jogászi nézőpont és a különböző intézményi érdekek kerülnek előtérbe a bűncselekménnyel felkavart közösségi rend helyreállításával szemben. Vannak országok, ahol a büntetőeljárás tárgyaláson kívüli lezárására alkalmas ügyeket egy olyan bizottság választja ki, amelyben az ügyészen kívül a nyomozó hatóság egy tagja, az áldozatsegítő szolgálat és egy pártfogó felügyelő is helyet kap.⁴⁹ Ez a kör természetesen kibővíthető lenne annak a kisebb közösségnek a képviselőivel, ahová a sértett és a vádlott tartozik, illetve pszichológussal, kriminológussal stb. A lényeg az, hogy a tárgyalást és a tárgyaláson kiszabott büntetés mellőzésére csak az arra alkalmas esetekben kerüljön sor.⁵⁰

A konszenzuson alapuló befejezések másik kritikus kérdése, hogy a terhelt „teljes fegyverzetben” érkezik-e meg az eljárásnak arra a pontjára, amikor egyezségkötésre kerülhet sor. Tud-e megbízható információ alapján döntést hozni, biztos lehet-e abban, hogy az ellene szóló bizonyítékok hitelesek és tisztában volt-e az eljárás során gyakorolható jogaival? Ezek a kérdések átvezetnek minket a következő témakörhöz, a nyomozás tisztességéhez.

⁴⁹ Lásd JACOBS, Pauline–KAMPEN VAN, Petra: Dutch ‘ZSM Settlements’ in the Face of Procedural Justice: The Sooner the Better? *Utrecht Law Review*, 2014/4, 73–85.

⁵⁰ Hack Péter előadása a Kúria által „Az ítéleti bizonyosságról” címmel Budapesten rendezett konferencián 2015. szeptember 23-án.

4. A nyomozás tisztességessége⁵¹

A technika fejlődésével az államilag szervezett bűnüldözés egyre hatékonyabbá válik, ami felértékeli a nyomozati eljárás jelentőségét. Ezt a folyamatot erősítik az új Be. rendelkezései, melyek várhatóan emelni fogják azon ügyek számát, amelyekben a büntetőeljárás már a tárgyalás előtt lezárul. Kérdés, hogy e megnövekedett jelentőséget⁵² kíséri-e olyan garanciarendszer, amely biztosíthatja a fair eljárást a terhelt számára a büntetőeljárás nyomozati szakaszában. Az egyezség is csak ilyen garanciák mellett válthatja ki az eljárás nyilvános szakaszát.

A nyomozati eljárás megnövekedett súlyára tekintettel előremutató, hogy az értesített védőre legalább két órát várni kell, és csak ezután kezdődhet meg a gyanúsított kihallgatása, továbbá, hogy a gyanúsításkor közölni kell a gyanúsításban szereplő bűncselekmény tényállását is [Be. 387. § (3) bek. és Be. 388. § (1) bek.].⁵³

Ugyanakkor vannak az új Be.-nek olyan rendelkezései, melyek csak formálisan szemlélve jelenthetik a tisztességes eljárás biztosítékát. A törvény a korábbi Be.-hez hasonlóan rögzíti, hogy nem tehető fel a választ is magában foglaló kérdés a terheltnek [Be. 186. § (3) bek.]. Így a jogszabályhely tiltja az eldöntendő kérdés feltételét is, amelyet a gyakorlat ismeretében meglehetősen nehezen látok betarthatónak. (Ha az eljáró hatóságot például az érdekli, hogy ismerte-e a terhelt a tanút korábbról, akkor ezt az információt csak rendkívül körülményes módon tudja eldöntendő kérdés feltétele nélkül megszerezni a terhelttől.) Az ilyen és ehhez hasonló „életidegen” szabályok létezése azzal a veszéllyel jár, hogy a hatóságok nem fogják komolyan venni a szabály mögötti, egyébként igazolható jogalkotói szándékot (a terhelt illegális befolyástól mentes kihallgatásának biztosítása), és olyan esetekben sem alkalmazzák a rendelkezést, amikor annak volna értelme.

Dicséretes a jogalkotói törekvés, amely előírja az eljáró hatóságok tagjai számára a közérthető fogalmazás és az elmagyarázás kötelezettségét [Be. 74. § (3) bek.]. Azonban ezek olyan kötelezettségek, melyek hatékonyságát szinte lehetetlen ellenőrizni és be nem tartásukat szankcionálni. Ezért a jelenlegi formában inkább tekinthetők a jogalkalmazó szervek felé irányuló „kérésnek” a jogalkotó részéről, mint valódi garanciának. A probléma nem mondvacsinált. Egy közelmúltban készült, empirikus kutatáson alapuló tanulmány kimutatta, hogy a terhelti figyelmeztetésnek a korábbi Be.-ben szereplő szövegét (melyet szinte szó szerint vett át a hatályos

⁵¹ Logikailag idetartozna az ún. előkészítő eljárás (Be. 339–347. §) értékelése, azonban az ezzel kapcsolatban felvethető problémák jóval túlmutatnak a tisztességes büntetőeljárás problémakörén, azok a jogállamiság kérdésével függnek össze. Másfelől az előkészítő eljárásban rejlő veszélyekre már többen színvonalas tanulmányokban mutattak rá: lásd BÁRÁNDY Gergely–ENYEDI Krisztián: *Leplezett eszközök és titkos információgyűjtés, avagy az új büntetőeljárás törvény margójára. Büntetőjogi Szemle*, 2018/1, 102–104; HACK–HORVÁTH: i. m., 296–297.

⁵² Külföldi tapasztalatok azt mutatják, hogy a hatóságok oldaláról a megegyezésre irányuló eljárásokban is sokkal nagyobb a tényleges befolyása a nyomozó hatóság tagjainak, mint az ügyésznek, aki a jog szerint irányító szerepet tölt be ebben a vonatkozásban is. Lásd ABEL, Jonathan: *Cops and Pleas: Police Officers' Influence on Plea Bargaining. The Yale Law Journal*, 2017/6, 1730–1787.

⁵³ A korábbi Be. szerint csupán a „gyanúsítás lényegét” kellett közölni a terhelttel, ami nehezen tette számonkérhetővé a gyanúsítás tárgyát képező cselekmény megfelelő részletességű ismertetésének elmaradását [1998. évi XIX. tv. 179. § (2) bek.].

törvény) csak 38,5%-ban értették meg a kutatás során megkérdezett személyek.⁵⁴ A törvény felhatalmazhatta volna az igazságügy-minisztert, hogy rendeletben, illetve annak mellékleteként alkosson meg egy közérthető nyelven megfogalmazott terhelti tájékoztatót, melyet a gyanúsított a kihallgatás előtt kötelezően megkapna, és észszerű ideig tanulmányozhatná (ilyen tájékoztató természetesen a sértettek számára is készülhetne az eljárás során gyakorolható jogaikról és teljesítendő kötelezettségeikről).

Az érthetőség kérdése nem merül fel, amennyiben a terhelt már a gyanúsítottá válás pillanatától kezdve védővel jár el. A hatékony védekezés más garanciái viszont könnyen csorbulhatnak, ha az eljáró hatóságok a gyanúsított terhére használják ki az iratok megismerésének új szabályozását. A korábbi törvénnyel szemben a gyanúsított és védője a gyanúsítás közlésétől kezdve jogosult arra, hogy megismerje a nyomozás során keletkezett összes iratot [és nem csupán a nyomozás befejezésekor, mint az előző Be. idején: Be. 100. § (1) bek. a) pont]. A fő szabály tehát sokkal kedvezőbb pozícióba hozza a terheltet és a védőjét, mint a 2018. június 30-ig hatályos törvény. Komoly problémát vet fel azonban az érvényesüléssel kapcsolatban, hogy „eljárási érdekből” a fenti iratmegismerési jog korlátozható [Be. 100. § (6) bek.].

A Magyar Ügyvédi Kamara elnökének beszámolója szerint az új törvény hatálybalépését követő három hónapban ez a kivétel vált a fő szabállyá azokban az ügyekben, ahol az érdemi védekezéshez szükséges lenne az iratok megismerése. Azt is elmondta, hogy a korlátozás indokai a legtöbb esetben általánosak és sablonosak.⁵⁵ Így a védő a keletkezett iratokat teljes terjedelemben csupán a vádemelést megelőző egy hónappal ismerheti csak meg [Be. 325. § (1) bek.]. A jövő kérdése, hogy az intézkedés ellen benyújtott panaszokat az ügyész, illetve az ügyész döntésével szemben benyújtott felülbírálati indítványt a bíróság miként ítéli meg. Elegendőnek tartják-e a formális indokolást, vagy az érdemi okok megjelölését is számon kérik majd?

A prognózist illetően nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy a bíróság nincs abban a helyzetben, hogy kompetens módon megítélje, mennyire kell részletesen indokolnia a nyomozó hatóságnak a korlátozásról szóló döntését anélkül, hogy az indokok feltárásával veszélyeztetné az eljárás sikerességét. A nyomozási bíró egyszerűen nem lát bele a nyomozó hatóság munkájába az ehhez szükséges mértékig. Így az információs aszimmetria miatt sokkal valószínűbbnek tűnik, hogy a bíróság a nyomozó hatóságra fogja hagyni a korlátozás gyakorlatának kialakítását. Ez pedig kockázatot hordoz az eljárás tisztességességére nézve: a nyomozó hatóságnak elemi érdeke a sikeres vizsgálat lebonyolítása, és érthető, ha a kudarc veszélyét minimalizálni kívánja, akár azon az áron, hogy a terheltet és védőjét minél kevesebb információhoz engedi jutni.

⁵⁴ Lásd BENCZE Máttyás–KOLTAI Júlia–MOLDOVA Zsófia: *Accessible Letters of Rights in Europe. Research Report on the Accessibility of Letters of Rights in Hungary*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2016, 11. https://www.helsinki.hu/wp-content/uploads/research_report_mid_term_FINAL.pdf (2018. 10. 26.).

⁵⁵ Bánáti János előadása az MTA TK Jogtudományi Intézete által Budapesten „A büntetőjog hazai rendszere megújításának koncepcionális céljai és hatásai” címmel rendezett konferencián 2018. október 11-én.

Az előzőnél is komolyabb probléma, hogy milyen körülmények között is születnek meg azok az iratok, amelyekre a betekintési jog irányul. A neuralgikus pontot a vallomásokról készült jegyzőkönyvek jelentik. Korábbi kutatások szerint a hazai bizonyítási gyakorlatban a terhelt bűnösségét túlnyomó részben személyi bizonyítékok alapozzák meg.⁵⁶ A hosszú évek óta 96–97% körüli váderedményességi mutató pedig arra utal, hogy ezek a személyi bizonyítékok a nyomozás során keletkeztek (ezekre alapozva emelt az ügyész vádat). Ezért aggasztó a Magyar Helsinki Bizottság egyik vizsgálatának eredménye, mely szerint az általuk megkérdezett terhelték rendkívül magas arányban (23%) panaszkodtak bántalmazásra, illetve lélektani nyomásgyakorlásra a hatóságok részéről a nyomozati vallomás felvételekor.⁵⁷

Ezeket az aggályokat segítené elhárítani, ha a Be. előírná, hogy a nyomozás során minden kihallgatásról kép- és hangfelvételt kell készíteni. Jelenleg azonban ez csak bizonyos speciális esetkörben kötelező [például tizennégy év alatti személy részvételével zajló eljárási cselekmény esetén: Be. 88. § (1) bek. d) pont], ezenkívül pedig a hatóságok belátására van bízva a döntés [Be. 358. § (3) bek.]. A gyanúsított (illetve a bűncselekmény elkövetésével megalapozottan gyanúsítható személy), a védő, illetve a sértett indítványára akkor kötelező folyamatos kép- és hangfelvételt készíteni, ha ezt a költségek egyidejű előlegezésével valamelyikük indítványozza [Be. 358. § (4) bek.]. Nehéz belátni, hogy a technika mai fejlettségi szintjén miért kell egyáltalán a költségek megtérítéséhez kötni az eljárási cselekmények audiovizuális rögzítését, és milyen módon hátráltatná ez az eljárást.

A 12/2018. sz. IM rendelet (a továbbiakban: Rend.) szabályozza a kép- és hangfelvétel készítésének költségét és részletes szabályait, mely annyiban még szűkíti is a felvétel készítésének lehetőségét azzal, hogy a felvétel készítése csak akkor garantált, ha az előlegezés az eljárási cselekmény előtt legalább öt nappal megtörténik [Rend. 61. § (1) bek. a) pont]. A felvétel készítésének költsége sem kevés, óránként ötezer, de minimum tízezer forint. Bár az indítványozás jogára való figyelmeztetést tartalmaz az idézés, nem életszerű, hogy a védő nélkül eljáró terheltnek az első kihallgatás előtt eszébe jut, hogy ilyen irányú indítványt tegyen. Arról nem is beszélve, hogy a tanú kihallgatásáról tipikusan nem is tud a gyanúsított, így fel sem merül, hogy indítványozza a kép- és hangfelvétel készítését.

Ráadásul, arra is gondolhat az indítványozásra jogosult, hogy a nyomozó hatóság tagjainak a személye (vagy a védence) irányában történő hozzáállását negatívan fogja befolyásolni, ha él ezzel a lehetőséggel. Az indítvány üzenete az, hogy annak előterjesztője nem bízik a nyomozó hatóság korrekt munkavégzésében.

Mindezekre tekintettel azt a tényt, hogy a kihallgatások audiovizuális rögzítésének általános kötelezettsége kimaradt a törvényből, nem lehet másként magyarázni, mint hogy a nyomozó hatóságnak ez nem áll érdekében. Holott, ha az eljárási cselekmények szabályosan folynak le, akkor éppen a hatóság érdeke lenne, hogy ne lehessen illegális módszerek alkalmazásával vádolni. Természetesen visszaélésre akkor is van lehetőség, ha a törvény kötelezővé tenné a kép- és hangfelvétel készítését a kihallgatásokkor, azonban az ilyen módszerek alkalmazását a jelenleginél

⁵⁶ BENCZE (2016): i. m., 123.

⁵⁷ KADÁR András Kristóf: *A vétkesség vélelme*. Magyar Helsinki Bizottság, Budapest, 2004, 53–78.

jóval kockázatosabbá tenné, amely kedvezne a tisztességes eljárás érvényesülésének.

Ez a szempont láthatólag fel sem merült a jogalkotóban, melynek oka ismételten a jogász-szakmai szempontok minden mást megelőző érvényesítésében kereshető. Ebben a felfogásban a nyomozás egy semleges krimináltaktikai és krimináltechnikai folyamat, amelynek során a nyomozó hatóságnak is „valósághű tényállásra” kell alapozni a döntését [163. § (2) bek.]. A külföldi szakirodalomban azonban már dokumentálták, hogy a nyomozó hatóság nem csupán semleges „tényállás-megállapító” intézmény, hanem határozott célja és érdeke az is, hogy „eredményt produkáljon”, azaz gyanúsítottat találjon.⁵⁸ Ezt az erős intézményi érdeket ellensúlyozhatta volna valamelyest a kép- és hangfelvétel készítésének kötelezettsége.

5. Bizonyítás a tárgyaláson

Amennyiben az ügyészség tömegesen fogja kezdeményezni a terhelttel történő egyezkedést, elképzelhető, hogy tényleg csupán azon ügyekben kell tárgyalást tartani, amelyeknek valódi tétje van – abban az értelemben, hogy a vádlott tagadásának következtében a tárgyalás érdemi bizonyítás terepe lesz. Ezért is kiemelt jelentősége van annak, hogy miként szabályozta a jogalkotó a bírósági eljárásban történő bizonyítás kérdését. A korábbi törvény megoldását sokszor érte az a kritika, hogy nem tudta véghez vinni a funkciók következetes elválasztását, azaz nem csupán a vádlónak volt a kötelessége a bűnösség bizonyítása, hanem az igazság kiderítésének kötelezettsége alapján – és ha el akarta kerülni ítéletének megalapozatlanság miatti hatályon kívül helyezését – a bíró is rá volt kényszerítve arra, hogy feltárja a vádlott bűnössége mellett szóló bizonyítékokat.⁵⁹

Máshol már azt is kimutatták, hogy az irányadó bírói fórumok álláspontja szerint a felderíthetlenség terhét legalább részben az ügyészre telepítő 2006. évi törvény-módosítás szinte csak szimbolikus értékű volt.⁶⁰ Ez a helyzet belekényszerítette a bírákat egy olyan szerepbe, amely nem fér össze a semlegesség és a pártatlanság eszményével. Ezért az új Be. kodifikátorainak azon törekvése, amely a büntetőeljárásbeli funkciók és így a felelősségi körök következetes vagy legalábbis az eddigieknél következetesebb szétválasztására irányulnak, mindenképp üdvözölhető. Ha sikerül a szétválasztást átgondoltan végrehajtani, az az eddiginél átláthatóbbá teszi a büntetőeljárás bírósági szakaszát (pl. világos lesz a terhelt és védője szá-

⁵⁸ Christian Dahlman hívja fel arra a figyelmet, hogy a hasonló bűncselekményt korábban elkövetett személyek között meglepően magas arányban találunk egy újabb eljárásban ártatlanul elítélteket. Ennek oka az, hogy a nyomozó hatóság a könnyebb utat választva a felderítést – főként, ha konkrét bizonyíték híján van – úgy kezdi, hogy lekérdezi a környéken lakó, hasonló bűncselekmény miatt már elítéltek vagy eljárás alá vontak adatait. Ha valakinek e személyek közül nincs megfelelő alibije, akkor nehéz helyzetbe kerül. Lásd DAHLMAN, Christian: *The Felony Fallacy. Law, Probability and Risk*, 2015/3, 229–241. A hírhedtté vált „móri mészárlás” ügyében is részben ez a nyomozói mentalitás vezethetett ártatlanok elítéléséhez. Lásd KENDE Péter: *Elorzott igazság. Újabb röpirat bíróról, ítéletekről*. Hibiszkusz, Budapest, 2008, 25–79.

⁵⁹ A kritikák összefoglalására lásd BENCZE (2016): i. m., 59–76.

⁶⁰ Lásd Bencze (2016): i. m., 92 és 113–114.

mára, hogy kivel szemben kell védekezni, a bíró nem járna el „második vádlóként”), másrészt hatékonyabbá is tenné azt (a bírónak jóval kevesebb feladata maradna, a döntésre tudna koncentrálni).

Azonban kérdés, hogy a jelenlegi, kontinentális büntetőeljárás modellben véghez vihető-e egyáltalán a következetes szétválasztás. Az új Be. által adott válasz adekvát értékeléséhez legalább vázlatosan ismertetni kell a tárgyalási bizonyítás lehetséges modelljeit, az előnyöket és a hátrányokat, valamint rá kell mutatni, melyik változatot tartjuk helyesnek.⁶¹ Viszonylag egyszerűnek tünne egy olyan megoldás, amely szerint a bíró nem folytat semmilyen bizonyítást – nem szerez be és nem vizsgál bizonyítékot hivatalból –, csupán dönt arról, hogy a vádló észszerű kétséget kizáróan tudta-e bizonyítani a vádlott(ak) bűnösségét.

Azonban aggályosnak tartanám azt a modellt, amely teljesen a résztvevőkre bízna a bizonyítást (a tanúkat és a szakértőt is a felek kérdeznék ki), mivel akkor a fegyverek egyenlőségének elve megkövetelné a kötelező védelem intézményének általánossá tételét. Erősen kétséges, hogy a jelenlegi kirendelt védői szisztéma mellett valóban egyenlő erejű fegyverekkel állna szemben egymással a vád és a védelem (figyelembe véve azt is, hogy – amint láthattuk – a nyomozás során folyó bizonyítás időszerű megismeréséből, eljárási érdekre hivatkozással, könnyen kizárható a védő). Minderre tekintettel a funkciók tiszta, kompromisszumok nélküli megosztása nem látszik megvalósíthatónak.

A realitásokkal számoló modellben ezért fenn kell maradnia annak a helyzetnek, melyben a vád és a védelem szolgáltatja a bizonyítás anyagát (pl. bejelenti a kihallgatni indítványozott tanúkat, szakértőket, csatolja a tárgyi bizonyítékokat, indítványozza a különböző bizonyítási eljárások lefolytatását), de a bizonyítást – elsődlegesen – már a bíró veszi fel, ő kérdezi ki a vádlottat, tanúkat, szakértőt stb.).

E megoldás gyenge pontja abban rejlik, hogy a bíró nem „tisztá lappal” kezdi meg a tárgyalást. Ha az első fokon eljáró bíró már az első tárgyalásra történő felkészülés során átolvassa és „megtanulja” a nyomozás során keletkezett iratokat, akkor ez alapvetően befolyásolja az ügyhöz való viszonyulását: a nyomozati iratokban foglaltak válnak bizonyítási ponttá. Ehhez képest folytatja le a bizonyítást, és értékeli a vádlott védekezését. A bíró tehát egy prekonceptióval kezdi a tárgyalást, az akta alapján már kialakul benne egy kép arról, hogy mi történt. Mivel ezt az aktát a nyomozó hatóság, illetve az ügyészség szolgáltatja, nem meglepő, ha a bíróban könnyebben alakul ki az az előzetes vélemény, hogy a vádlott bűnös, mint az, hogy nem bizonyítható a bűnössége.⁶² A bírónak a bizonyításban szerzett jártassága így sokkal inkább a vádnak, mint a védelemnek kedvez. Ezzel a strukturális torzító hatással szemben nem nyújt elég erős biztosítékot az sem, ha a törvény alapelvei szinten szögezi le, hogy a vád bizonyítására a vádló köteles [Be. 7. § (1) bek.].

⁶¹ Ez az alfejezet egy korábbi könyvemben foglalt fejtegetések újragondolt változata. Lásd BENCZE (2016): i. m., 169–172.

⁶² Ahogy Bócz Endre fogalmazott: „...a bizonyító tények előzetes vizsgálatának részletessége, alapossága talán elősegítheti a tárgyalás zökkenőmentességét, de ugyanakkor eltávolítja a tények közhitelű megállapítását (az ítélethezatalat a történéstől), s a bizonyítás kereténél szolgáló tárgyalást egyre inkább az előzetes vizsgálat megismétlésévé silányíthatja.” Bócz Endre: *Büntetőeljárás jogunk kalandjai*. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2006.

Nem állítom azt, hogy ennek a rendszernek nincsenek előnyei. Egy szakszerűen és jogszerűen működő nyomozó hatóság rendkívül hatékony munkát képes végezni, amely kiválóan szolgálhatja a bűnüldözéshez kapcsolódó alapvető társadalmi érdeket. Egy ilyen ideálisan működő rendszerben az sem jelentene súlyos problémát, hogy a bírósági tárgyalás szerepe csupán a nyomozó hatóság által feltárt tényállás helyességének ellenőrzésére és az ítélet kiszabására redukálna. A nyilvánosan kimondott bűnösség (vagy felmentés) és a büntetés nyilvános kiszabása esetén a közösség bármely tagja láthatná, hogy a bűn elnyeri méltó büntetését, és az állami bűnüldöző apparátus megbízhatóan működik.

A mai büntetőeljárást azonban nem lehet kiragadni abból a kontextusból, amelyben működik. Amint arról már volt szó, a nyomozó hatóságot a bűnüldözés társadalmi érdeke vezérli,⁶³ kiemelt szempont, hogy minél hamarabb megnyugtató eredményt mutasson fel, azaz elfogja a tettest, és átadja az ügyészségnek vádemelésre. Ha az intézmény ilyen társadalmi érdeket szolgálva működik, akkor ki van téve annak a veszélynek, hogy még a jogszerű és jóhiszemű működés során is a terhelt hátrányára téved, mivel túl gyorsan törekszik eredmény produkálására.

Ezekre a megfontolásokra tekintettel bölcsőbbnek tűnik, ha az érdemi bizonyítás terepévé azt az intézményt tesszük, amelyet éppen azért hoztak létre, hogy a bűnüldözési érdek szerint működő nyomozó hatóság és ügyészség munkáját ellenőrizze, és lehetőséget adjon a terheltnek az érdemi védekezésre. A bíróságtól nyilvánvalóan nem is várhatja el senki, hogy olyan módon produkáljon eredményt, mint a nyomozó hatóság. Bizonyos szélsőséges, a közhangulatot felkorbácsoló esetek kivételével a közvélemény is azt várja el a bíróságtól, hogy „igazságot tegyen”, elfogulatlanul hallgassa meg az eljárás ellenérdekű résztvevőit, és tárgyilagosan mondjon ítéletet.

E cél eléréséhez szükségesnek látom, hogy a bírónak ne kelljen előre elolvasnia, „megtanulnia” a nyomozati iratokat, így előzetesen kialakított meggyőződés nélkül kezdje el a bizonyítási eljárást. Mindez az ügyész részéről azt igényli, hogy ő legyen az, aki a lehető legjobban felkészül, mivel neki kellene a bíróság elé tárnai a tényállást, és az annak minden releváns elemét alátámasztó bizonyítékokat. Egy ilyen ügyészi munka csak úgy lehet hatékony, ha a bizonyítékokat strukturáltan az egyes tényállási elemekhez rendelve prezentálja, azt is megjelölve, hogy álláspontja szerint mit és miért bizonyít az adott bizonyíték. A terhelt bizonyítékok hiányos mivolta és ebből következően a tényállás felderítetlensége vagy megalapozatlansága az ügyész felelősségi körébe kell, hogy essen. A bíróság kötelessége csupán az lenne, hogy az elé tárt bizonyítékokat alaposan és elfogulatlanul megvizsgálja.

Végezetül a tárgyalás csak akkor lehet a bizonyítás valódi terepe, ha az ott közvetlenül megvizsgált bizonyítékoknak jut perdöntő szerep. Ennek az az ára, hogy a nyomozás során beszerzett bizonyítékok – bizonyos észszerű kivételekkel – csupán a tárgyaláson megvizsgált bizonyítékokat erősítő vagy gyengítő adatként és ne perdöntő bizonyítékként jöhessenek számításba.

Összegezve a szükséges feltételek sorát, olyan alapvető törvényi változtatásokra lenne szükség, melyekben az „elnöki per” rendszere fennmarad, azaz a szakbí-

⁶³ Hasonló álláspontra lásd MÁRKI Zoltán: Bizonytalan bizonyítások. In: Halmai Gábor (szerk.): *Személyi szabadság és tisztességes eljárás*. Indok, Budapest, 1999, 55.

ró folytatja le a bizonyítást a tárgyaláson, de a bűnösség kimondását alátámasztó bizonyítékokat csak az ügyész szolgáltathatja. A bíró elfogulatlanságát a nyomozás során beszerzett bizonyítékok előzetes ismeretének hiánya és a tárgyaláson megvizsgált bizonyítékok elsődlegessége szolgálja. Az ideális szabályozásnak egyértelművé kellene tenni, hogy az ügyész felelőssége a vádat alátámasztó bizonyítékok szolgáltatása, melyet a bíróság nem pótolhat, és annak is az ügyész terhére kell esni, ha a bíróság egy vádat alátámasztó bizonyítékot nem kellő alaposággal vizsgál meg. További elvárásként fogalmazható meg, hogy kizárólag nyomozás során beszerzett bizonyítékokra – szigorú kivételekkel – bűnösséget kimondó ítélet nem alapítható.

Egy ilyen bizonyítási modell következetes alkalmazásához az is szükséges, hogy a jogalkotó a bíróság vonatkozásában „engedje el” a materiális igazság kiderítési kötelezettségének eszményét, és a vádló bizonyítási tevékenységének értékelését tegye a bíróság legfontosabb feladatává. Az ügyészség számára továbbra is előírható, hogy a valóság megállapítására törekedjen. Ezekre a szempontokra tekintettel érdemes szemügyre venni az új Be. által meghatározott bizonyítási rendszert:

163. § (1) *A bizonyítás azokra a tényekre terjed ki, amelyek a büntető és a büntetőeljárás jogszabályok alkalmazásában jelentősek. A bizonyítás a büntetőeljárás járulékos kérdéseinek elbírálásában jelentős tényekre is kiterjedhet.*
- (2) *A büntetőeljárásban a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a döntését valóságghű tényállásra alapozza.*
- (3) *A bíróság az ítékezés során a tényállást a vád keretein belül tisztázza.*
- (4) *Nem kell bizonyítani azokat a tényeket,*
- a) *amelyek köztudomásúak,*
- b) *amelyekről az eljáró bíróságnak, ügyészségnek, illetve nyomozó hatóságnak hivatalos tudomása van, vagy*
- c) *amelyek valóságát a vádló, a terhelt és a védő az adott ügyben, együttesen elfogadja.*
164. § (1) *A vád bizonyításához szükséges tények feltárása, az alátámasztásukra szolgáló bizonyítási eszközök rendelkezésre bocsátása, illetve beszerzésének indítványozása a vádlót terheli.*
- (2) *A bíróság a tényállás tisztázása során bizonyítékot indítvány alapján szerez be.*
- (3) *Indítvány hiányában a bíróság bizonyíték beszerzésére és megvizsgálására nem köteles.*

A bizonyítás tárgyára vonatkozó 163–164. § jól tükrözi a jogalkotó bizonytalanságát abban a kérdésben, hogy milyen feladatot is szán a bíróságnak a tényállás megállapításában. A 163. § (2) bekezdése leszögezi, hogy a bíróságnak a döntéseit „valóságghű” tényállásra kell alapozni. Ebből logikusan az a következmény adódna, hogy akkor a bíróságnak mindent meg is kell tenni a „valóságghű” tényállás felderítésében, ami visszatérést jelentene a teljes hivatalbóli bizonyításhoz (a bírónak egyaránt kötelessége lenne beszerezni és megvizsgálni az általa relevánsnak tartott bizonyítékokat). Ám ezt már ugyanezen § (4) bekezdése áttöri, amikor nem teszi kötelezővé a bizonyítást azoknak a tényeknek, melyek valóságát a vádló, a terhelt

és a védő egyaránt elfogadja. Így már az is zavarossá válik, hogy mit is ért a törvényhozó „valóság”-on: az objektív valóságnak történő megfelelést vagy a büntetőper számára „konstruált igazságot”.

Ez a fogalmi tisztázatlanság önmagában még nem okozna zavart az ítélezésben, sőt a (4) bekezdés rendelkezése sok formális és valójában felesleges bizonyítási erőfeszítéstől szabadíthatja meg a bíróságokat. A problémát inkább a következő § jelenti, mely első olvasásra nyílt szakítást jelent a teljes hivatalbóli bizonyítás elvével.

A vádat alátámasztó bizonyítékok rendelkezésre bocsátása, illetve beszerzésének indítványozása a vádlót terheli [164. § (1) bek.], melyet nyomatékosít a (2) bekezdés, kimondva, hogy a bizonyítékok beszerzése (akár a vád, akár a védelem javára szolgáljon), indítványhoz kötött – legalábbis nehéz máshogy értelmezni a kijelentő módban megfogalmazott rendelkezést („bizonyítékot indítvány alapján szerez be”). Ám ezt követően, és ennek ellentmondva, a (3) bekezdésben csak annyit ír elő, hogy indítvány hiányában bizonyíték beszerzésére és megvizsgálására „nem köteles”.

Mindezt összevetve a bírói döntések „valóságű” tényállásra alapozásának kötelezettségével zavarba ejtően bonyolulttá válik annak kibogozása, hogy milyen fokú aktivitást vár el, illetve enged meg a jogalkotó a tényállás felderítésében az eljáró bírótól. A szabályozást az az értelmezés tünteti fel a „legjobb színben”, mely szerint a (3) bekezdés megengedi a vádlott védekezését alátámasztó bizonyítékok beszerzését és megvizsgálását, még ha ezt *expressis verbis* nem is tartalmazza, és némi-leg ellentmondásban áll a (2) bekezdés szövegével.

Bizonyosságot nem nyújtanak a fellebbezési eljárás szabályai sem, azokból nem derül ki, hogy megalapozatlanság esetében melyek azok a hiányosságok, melyeket az eljáró bíróságoknak ki kell küszöbölni (teljes megalapozatlanság esetén hatályon kívül helyezés folytán megismételt elsőfokú eljárásban, részbeni megalapozatlanság esetén a fellebbezési eljárásban bizonyítás útján), és melyek azok, melyek a vád és a védelem inaktivitására tekintettel nem járnak ilyen következményekkel – azaz a másodfokú bíróság a megalapozatlan tényállás alapján fogja felülbírálni az első fokon meghozott ítéletet (tegyük zárójelbe a „valóságű” tényállásra alapozott döntéshozatal kötelezettségét).

Azt a kérdést látszólag rendezi a törvényhozó, ha a vádló indítványának elmaradása miatt lesz megalapozatlan a tényállás [593. § (4)]: *„Ha a megalapozatlanság nyilvánvalóan a 164. § (1) bekezdésében foglalt kötelezettség elmulasztására vezethető vissza, a megalapozatlanság következményei nem alkalmazhatók.”* Azonban maga a kommentár is azt írja, hogy a „nyilvánvaló” kategória tartalommal megtöltése a bírói gyakorlatra vár.⁶⁴ A rendelkezés alkalmazási köre azért sem lesz könnyen meghatározható, mert a megalapozatlanság éppen azt jelenti, hogy az első fokon eljáró bíróság nem tisztázott bizonyos, a meghozott ítélet szempontjából releváns tényeket. Így előre nem lehet tudni, hogy a vádló mulasztásának következtében elmaradt bizonyítás alátámasztotta-e a vádat. Tovább bonyolítja a helyzetet a teljes és a részbeni felderítetlenség törvényi megkülönböztetésének bizonytalansága

⁶⁴ A HVG-ORAC Jogkódex internetes jogi adatbázisában található kommentár a Be. 593. §-ához.

(592. §). Az első eset automatikusan hatályon kívül helyezést von maga után, a második esetben viszont a másodfokú bíróságnak kell bizonyítás útján kiküszöbölni a megalapozatlanságot. A már idézett kommentár sem nevez meg egyértelmű elhatárolási kritériumot. Annyit rögzít, hogy *„teljes körű, a tényállás egészét érintő felderítetlenség akkor állapítható meg, ha az elsőfokú bíróság [...] a bűncselekmény törvényi tényállási elemeinek megfelelő bizonyítandó tényeket egyáltalán nem, vagy túlnyomó részben nem tisztázta, nem folytatta le az ehhez szükséges bizonyítást [...]”*⁶⁵ Ez alapján nehéz előre látni, miként állapítják majd meg a bíróságok, hogy a felderítetlenség mértéke már átlépte azt a határt, ami már túl van a kiküszöbölhetőségen.

Mindez azért lényeges, mert az észszerűen gondolkodó elsőfokú bíróság el akarja kerülni a megalapozatlanság miatti hatályon kívül helyezést (az eljárás szükség-szerű elhúzódnásán túl a személyes bírói karrierre is negatív hatással van).⁶⁶ Az ismertett bizonytalan szabályozási környezetben akkor jár el a legelőrelátóbban, ha továbbra is mindent megtesz a tényállás felderítése végett, azaz beszerez és megvizsgál minden olyan bizonyítékot, amely a tényállás tisztázása szempontjából releváns lehet – akár a védelem, akár a vád állítását látszik előzetesen alátámasztani. Ellenkező esetben kockáztathatja, hogy a másodfokú bíróság „túlnyomó részben” felderítetlennek találja az általa megállapított tényállást, és hatályon kívül helyezi az ítéletet.

A fent hivatkozott Be. 593. § (4) bekezdése nem teszi kiszámíthatóbbá a másodfokú bíróság döntését, mivel csak akkor „véd” a hatályon kívül helyezéssel szemben, ha a megalapozatlanság „nyilvánvalóan” a vádló mulasztására vezethető vissza. Az is ösztönözheti az elsőfokú bíróságot a tényállás teljes körű tisztázására, hogy a törvény, bár a vád bizonyításához szükséges tények feltárását és az alátámasztásra szolgáló bizonyítási eszközök szolgáltatását a vádló kötelezettségévé teszi, közvetlen módon nem tiltja, és ami fontosabb, nem is szankcionálja, ha a bíróság a vádló helyett végez bizonyítást. Ezt a tevékenységet az elsőfokú bíróság azzal is tudja igazolni, hogy maga a törvény mondja ki: valóságghú tényállásra kell alapozni a döntését.

Nem változott az előző törvényhez képest a bíró felkészülési („tanulási”) kötelezettsége. Bár konkrét módon az új Be.-ben sincs ez megfogalmazva, de több jogszabályhely alkalmazása ezt követeli meg a részéről [az ügyiratok érkezéskori megvizsgálása és a szükséges intézkedések megtétele: 484. §; a bizonyítás kereteinek, terjedelmének és a bizonyítás felvételi sorrendjének megállapítása az előkészítő ülésen: 508. § b) pont; döntés indítványozott bizonyítás szükségességéről: 520. § (5)–(6) bek. stb.]. A nyomozás során felvett vallomások bizonyító ereje ugyancsak teljes maradt, azokra a bíróság korlátozás nélkül alapozhat döntést (Be. 525. § és 527–528. §), és a Be. továbbra sem követeli meg az ügyésztől, hogy a bizonyíté-

⁶⁵ A HVG-ORAC Jogkódex internetes jogi adatbázisában található kommentár a Be. 592. §-ához.

⁶⁶ Lásd BENCZE Mátyás–BADÓ Attila: A magyar bírósági rendszer hatékonyságát és az ítélkezés színvonalát befolyásoló strukturális és személyi feltételek. In: Jakab András–Gajdusчек György (szerk.): *A magyar jogrendszer állapota*. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Jogtudományi Intézet, Budapest, 2016, 428–429.

kokat és bizonyítási indítványait strukturáltan, a cselekmény(ek) egyes tényállási elemeire lebontva terjessze elő [Be. 422. § (2) bek. a)–b)].

Az új szabályozás e jellemzőivel számot vetve reálisnak látszik az a prognózis, mely szerint az elsőfokú bíróságok bizonyítási gyakorlata nem fog változni az új törvény következtében. Lehet, hogy lesz néhány, tankönyvekben és kommentárookban idézhető másodfokú döntés, mely megállapítja a vádló mulasztását a felderítetlenség okaként, de ezek inkább maradnak elszigetelt esetek, mint a ténylegesen átalakuló bizonyítási praxis vezéresetei. Ennek következtében a korábbi gyakorlattal szemben megfogalmazott fenntartások nem vesztek el érvényességüket.

Ismét arról van tehát szó, hogy a jogalkotó megtett egy lépést, mely egy alapvető elv (jelen esetben az eljárási funkciómegosztás elve) hatékonyabb érvényesülését szolgálja, azonban nem következetes az ehhez szükséges struktúra átalakításában, így a változtatás hatása könnyen elenyészik. A korábbi szisztéma „tehetetlenségi ereje” pedig a megszokott mederben tartja a gyakorlatot. A jogalkotói törekvések így csupán egy szándékot jeleznek, melynek érvényesüléséhez hiányzik a megfelelő intézményes feltételrendszer. Talán abban bízhatunk, hogy megfelelő képzéssel formálható az igazságszolgáltatás résztvevőinek (nem csupán a bírácoknak, hanem az ügyészeknek és a védőknek) a szemlélete. De ez jóval időigényesebb és bizonytalanabb kimenetelű módszer, mint a változtatási szándék következetes végigvitele a büntetőeljárás struktúrájában.

A bizonyítás problémáját illetően ez az intézményi megoldás annak deklarálása lenne, hogy a bíróság feladata nem a „valóságú” tényállás megállapítása, hanem a vádló munkájának megítélése: alkalmas volt-e arra, hogy meggyőzően bizonyítsa a vádlott bűnösségét? A tapasztalat azt mutatja, hogy a közvélemény képes lenne napirendre térni az „objektív igazság” kiderítésére való kötelezettség kiiktatása felett. Nem okozott bizalomvesztést az, hogy a polgári peres eljárás alapelveiből és részletszabályai közül a törvényhozó – a fair eljárás és az ügyfélegyenlőség követelményének javára – törölte az igazság kiderítésének bírói kötelezettségét. Megítélesem szerint a büntetőeljárás vonatkozásában is elég legitimitást nyújtana ítéletének az, hogy a bíróság kontrollálja az ügyészi vádat alátámasztó bizonyítékok meggyőző erejét. Ahogyan korábban jeleztem, az államnak ezzel nem kell feladnia az igazság kiderítésének ígéretét, mindössze annyi történne, hogy ez a kötelezettség immár nem a bíróságot, hanem az ügyészt terhelné.

Az ügyész felelősségét növelné, ha a bíró nem ismerhetné meg előzetesen a nyomozati iratokat, mivel ekkor az ügyésznek olyan módon kellene felépíteni a bizonyítást, hogy az valóban meggyőző legyen egy előzetes preconcepcióval nem rendelkező és ilyen értelemben elfogulatlan személy számára. A bíró ebben a rendszerben nem végezhetne olyan munkát, amely az ügyész vádlói szerepéből következik, kérdései inkább irányulnának a vád gyenge pontjainak tisztázására, mint a nyomozási iratokból kirajzolódó történeti tényállást alátámasztó információk beszerzésére.

Végül a legradikálisabb, de a bíróság „igazságkereső” kötelezettségének feladásából következő változtatás az volna, ha az érdemi (tehát a bűnösség kérdésére kihatással levő) felderítetlenség másodfokon a vádlott felmentésének kötelezettségével járna együtt. A jelenlegi rendszerben már van nyoma ennek a törekvésnek [a már többször hivatkozott Be. 593. § (4) bek.], de a fent említett okok miatt nehéz

elhatárolni, hogy mikor esik a vádló és mikor a bíró terhére a mulasztás. Ha a vád bizonyítására a vádló köteles, akkor ennek az alapelvnek az a logikus folyománya, hogy a tényállás felderítetlenségének következménye is egyedül őt terhelje.

Összegzés

A Be. újrakodifikálása kapcsán is aktuális Király Tibor és Erdei Árpád azon megjegyzése, mely szerint törvényt alkotni akkor érdemes, ha a rendszer gyökeres változtatása áll a jogalkotó szándékában.⁶⁷ Az általam vizsgált intézmények kapcsán úgy tűnik, hogy valóban volt jogalkotói szándék arra nézve, hogy más logikára épüljön a rendszer, és orvosolja a korábbi szabályozásban lévő visszasságokat és korszerűtlenségeket.

Így pozitívum – az általam vizsgált intézmények vonatkozásában –, hogy a bonyolult, gazdálkodással összefüggő kiemelt ügyek tárgyalásába gazdasági (polgári) ügyszakos bírót is be kell vonni, egyezségkötéssel számos ügy könnyebben, gyorsabban és a sértettet, illetve a tanúkat kímélve zárható le, a gyanúsított az eddiginél több garanciát kapott a nyomozás során, a felesleges bizonyításfelvételi kötelezettséget a törvény megszüntette, és a büntetőeljárásbeli funkciómegosztást is igyekezett egyértelművé tenni.

Kritika három szempontból fogalmazható meg. Először is, ahhoz képest, hogy a büntetőeljárás rendje kiemelkedő jelentőséggel bír az egész közösség számára, a változtatások elsősorban az abban részt vevő hatóságok érdekeit tükrözik. Ez nyilvánul meg az egyezségkötés korlátlanosságában (bármilyen cselekménytípus esetén, bármilyen elkövetővel meg lehet kötni), ami a részt vevő hatóságok szempontjából óriási könnyebbséget fog jelenteni, de a büntetőeljárás társadalmi célját nem feltétlenül fogja mindig teljesíteni. Ugyancsak egyfajta jogászai elitizmus tükröződik a laikus bírászkodás kivételessé tételében.

Második bírálatként az említhető, hogy nem minden esetben vette figyelembe a jogalkotó az egyes intézmények sajátos érdekeit, melyek pedig meghatározók lehetnek az „írott jog” érvényesülésében. Így „*lex imperfecta*” maradhat az értehető hatósági kommunikáció előírása, és a jogalkotó azt sem tartotta szükségesnek, hogy általános kötelezettségként írja elő a nyomozás során felvett és a tárgyaláson teljes értékű bizonyítékként használható vallomások audiovizuális rögzítését. Így a „bűnüldözési érdek” akár a tisztességes eljárás rovására is érvényesülhet. A több esetben szélesen hagyott hatósági mérlegelési jogkör ezt a tendenciát felerősítheti (például a nyomozási iratok megismerhetőségének korlátozása esetében).

Végül néhány esetben megfigyelhető, hogy a jogalkotó lépést tesz a modellváltás irányába (gazdasági bíró bevonása, az ügyész vádért viselt felelőségének erősítése), azonban nem vezet végig az új logikát a szabályozás további részeiben, így a korábbi szemléletnek megfelelő joggyakorlat nehezen fog tudni változni. Különö-

⁶⁷ KIRÁLY TIBOR–ERDEI ÁRPÁD: Megjegyzések a bíróság hatályon kívül helyezési gyakorlatának elemzéséről szóló összefoglaló véleményhez, 3. http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/professzori_velemen.pdf (2018. 10. 26.).

sen nagy ennek az esélye a bírósági bizonyítást illetően, ahol a vád bizonyításának terhe formálisan ugyan az ügyészen nyugszik, azonban a „valóságű” tényállás megállapításának kötelezettsége és a bizonyítás homályos részletszabályai miatt a bíró számára továbbra is az jelenti a kisebb kockázatot, ha a bűnösség melletti bizonyítékokat is beszerzi és megvizsgálja. Mindez bizonytalanságot okozhat a jogalkalmazásban.

Abstract

The study analyses the new Hungarian Criminal Procedure Act that entered into force in the summer of 2018. One aspect of the analysis is whether certain institutions of the law fulfil the constitutional requirements of criminal procedure. The other aspect is a sociological one. The past decades have brought many new developments in the field of society, economy and technology. The study, therefore, also revolves around the question of whether the new Criminal Procedure Act provides an adequate response to these challenges. The main finding of the study is that the legislation made the first steps in the right direction, however it did not introduce all the changes that would be necessary for a fair and modern criminal procedure. Besides, the act reflects predominantly the interests of the authorities while the rights and interests of other participants of the criminal procedure are not taken into consideration with the same weight.